

ТЕКУТ'ЄВ М. Є.,
аспірант кафедри цивільного,
господарського та екологічного права
(Навчально-науковий інститут
гуманітарних та соціальних наук
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.15>

ПРАКТИКА ЄСПЛ У ВСТАНОВЛЕННІ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Метою наукової статті визначено здійснення характеристики практики ЄСПЛ у встановленні стандартів захисту майнових прав осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту в умовах воєнного стану. З'ясовано, що вирішення справ, пов'язаних із захистом прав особи, що постраждала внаслідок збройного конфлікту, має базуватися на встановленні дотримання «принципів Пінейру». Підкреслено, що застосування «принципів Пінейру» має досягати мети затвердження міжнародних стандартів та впровадження ефективних рекомендацій державам, агентствам ООН і загальній міжнародній спільноті щодо вирішення комплексних правових і технічних питань реституції житла, землі та майна. Акцентовано, що одним із важливих прав переміщених осіб, що мають бути забезпечені на національному рівні, є право особи повернення до місць їх проживання, за умови настання безпечних для цього умов, що є умовою постконфліктної світобудови. Зроблено висновок, що практика ЄСПЛ є базисом для захисту на європейському рівні майнових прав переміщених осіб, які постраждали внаслідок окупації частини України внаслідок повномасштабного збройного вторгнення російської федерації. До головних обов'язків української держави віднесено не лише створення умов для проживання її громадян на територіях, що не перебувають під окупацією російської федерації, але і створення умов у повоєнний період для їх повернення та подальшої соціальної реінтеграції. Наголошено, що попри наявні проблеми із забезпеченням реалізації міжнародних та європейських стандартів захисту майнових прав переміщених осіб, їх існування та поступове провадження є безумовним надбанням світової спільноти та орієнтиром для розвитку сучасного демократичного світу.

Ключові слова: майнова права, нормативно-правове регулювання, захист, реалізація, світові стандарти, Європейський Суд з прав людини.

Tekutiev M. Ye. The practice of the ECtHR in establishing standards for the protection of the property rights of persons who have been injured as a result of armed conflict under the conditions of martial conditions

The purpose of the scientific article is to characterize the practice of the ECtHR in establishing standards for the protection of property rights of persons who have suffered as a result of an armed conflict under martial law. It was found that the resolution of cases related to the protection of the rights of a person injured as a result of an armed conflict should be based on the establishment of compliance with the "Pineiro

principles". It is emphasized that the application of the "Pineiro principles" should achieve the goal of approving international standards and implementing effective recommendations to states, UN agencies and the general international community on solving complex legal and technical issues of housing, land and property restitution. It was emphasized that one of the important rights of displaced persons, which must be ensured at the national level, is the right of a person to return to their place of residence, provided that conditions are safe for this, which is a condition of the post-conflict world order. It was concluded that the practice of the ECtHR is the basis for the protection at the European level of the property rights of displaced persons who suffered as a result of the occupation of part of Ukraine as a result of the full-scale armed invasion of the Russian Federation. The main responsibilities of the Ukrainian state include not only the creation of conditions for the residence of its citizens in territories not under the occupation of the Russian Federation, but also the creation of conditions in the post-war period for their return and further social reintegration. It was emphasized that despite the existing problems with ensuring the implementation of international and European standards for the protection of property rights of displaced persons, their existence and gradual implementation are an unconditional asset of the world community and a reference point for the development of the modern democratic world.

Key words: *property rights, legal regulation, protection, implementation, world standards, European Court of Human Rights.*

Постановка проблеми. Важливою у регулюванні захисту майнових прав осіб в умовах воєнного стану та після його скасування є практика ЄСПЛ. Керівними засадами діяльності ЄСПЛ при розгляді звернень є дотримання принципів ООН стосовно реституції житла та майна біженців та переміщених осіб, що закріплено у справах «Саргсян проти Азербайджану» (*Sargsyan v Azerbaijan*) [1] та «Чірагов проти Вірменії» (*Chiragov v Armenia*) [2].

Перша хвиля справ, що надійшли до ЄСПЛ у зв'язку із порушенням майнових та особистих немайнових прав особи в умовах збройного російсько-українського конфлікту є характерним для 2016 року. Так, у 2016 році за офіційними показниками Секретаріату ЄСПЛ на розгляді у зазначеному суді перебувало понад 3500 справ, де предметом оскарження були питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб, а також порушення особистих немайнових та майнових прав на території окупованих регіонів Донецької та Луганської областей.

За даними статистичного звіту ЄСПЛ за 2023 рік засвідчено, що проти України було подано 2531 справа, що від загальної кількості 34650 заяв складає близько 7 %. Предметом оскарження є дії національного уряду щодо недотримання вимог ст. 8 Конвенції про основоположні права та свободи, що встановлює право особи на повагу до приватного і сімейного життя, та ст. 10 Конвенції про основоположні права та свободи, де закріплюється право особи на свободу вираження поглядів.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідження захисту майнових прав осіб, що постраждали в наслідок збройних конфліктів, вивчались у наукових працях В. М. Бевзенка, Ю. П. Битяка, Л. Р. Білої-Гіунової, В. М. Гарашука, Н. В. Коваленко, І. Б. Коліушка, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, Ю. О. Легези, Р. С. Мельника, О. В. Маковської, О. І. Миколенка та ін.. Разом з тим, у наукових дослідженнях доволі фрагментарно досліджується питання застосування європейських стандартів у механізмі захисту майнових прав в умовах воєнного стану в Україні.

Метою наукової статті є практика ЄСПЛ у встановленні стандартів захисту майнових прав осіб, які постраждали в наслідок збройного конфлікту в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Вирішення справ, пов'язаних із захистом прав особи, що постраждала в наслідок збройного конфлікту, має базуватися на встановленні дотримання

«принципів Пінейру». Застосування «принципів Пінейру» має досягати мети затвердження міжнародних стандартів та впровадження ефективних рекомендацій державам, агентствам ООН і загальній міжнародній спільноті щодо вирішення комплексних правових і технічних питань реституції житла, землі та майна [3, с. 8–9; 4, с. 44].

Зміст «Принципів Пінейру» передусім пов'язується із здійсненням такої процедури, як процедура реституції житла, майна, а також земельних ділянок переміщених осіб, що були втрачені внаслідок збройного конфлікту чи іншої об'єктивної обставини, що настала поза волею потерпілої особи. Механізм реалізації «Принципів Пінейру» базується на досвіді правового регулювання збройного конфлікту за участі Кіпру, Косово, Боснії та Герцеговини та інших регіонів [5, с. 168–169; 6, с. 145–156; 7, с. 108–110].

Одним із важливих прав переміщених осіб, що мають бути забезпечені на національному рівні, є право особи повернення до місць їх проживання, за умови настання безпечних для цього умов, що є умовою постконфліктної світобудови [8].

Необхідно акцентувати, що до найважливіших принципів захисту переміщених осіб відноситься принцип повернення їхнього житла, землі, майна, якщо вони були його незаконно, безпідставно позбавлені, що володіють правом отримання компенсації за втрачене житло, землю, майно у випадку неможливості фактичного повернення його за рішенням незалежного і неупередженого судового органу [3, с. 8–9]. Також важливе значення у захисті прав переміщених осіб відіграє нормативна вимога захисту права на отримання компенсації за втрачене житло, землю, майно. Цей принцип визначає, що всі біженці і переміщені особи володіють правом на повну і ефективну компенсацію в якості невід'ємної частини процесу реституції. Формами компенсації може бути як грошовий еквівалент, так і у натурі. Реституція вважається практично неможливою тільки у виняткових обставинах, коли, відповідно до постанови незалежного, неупередженого суду, житло, земля, майно зруйновані чи фактично надалі не існують [9].

Відповідні принципи мають бути імплементовані до законодавства України чи іншої країни, що потерпає від збройного конфлікту. Принципи міжнародно-правового регулювання статусу переміщених осіб та захисту їх прав відносяться до так званого, «м'якого права», що мають суттєвий вплив на суспільні відносини і мають визнаватися як джерело адміністративного права» через те, що держави дотримуються та імплементують їх у національне законодавство через моральну і політичну значущість [4, с. 15–16].

Україна як член Ради Європи бере участь у проєкті «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб», що є частиною Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023–2026 рр., затверджений 14 грудня 2022 р. Комітетом міністрів Ради Європи у співпраці з Урядом України [10]. Запропоновані у чинному Плані дій заходи спрямовані на підтримку процесів відбудови та економічного відновлення України, збільшення потенціалу українських державних установ, посилення демократичного управління, верховенства права, захисту основоположних прав громадян, а також підтримку програми реформ у рамках європейської перспективи України, відповідно до рішення Європейської Ради від 23 червня 2022 року надати Україні статус кандидата в ЄС [10].

Впровадження заходів, передбачених Планом дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023–2026 рр., затвердженим 14 грудня 2022 р., є гарантією ефективності імплементативної Українию стандартів Ради Європи у сфері захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Відповідно до Рекомендацій Rec (2006) 6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб, ухваленої Комітетом міністрів Ради Європи на 961-му засіданні заступників міністрів 5 квітня 2006 року [11] визнано, що внутрішньо переміщені особи є особами із особливим адміністративно-правовим статусом, що визначає їх потреби, та захист інтересів таких осіб є певним пріоритетом у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при визначенні змісту положень національного законодавства та практики його правозастосування.

Захист майнових прав осіб, що постраждали в наслідок збройного конфлікту в умовах воєнного стану має відповідати таким принципам, як: створення умов для реституції майнових прав, і пріоритетно права особи на житло; право компенсації вартості втраченого майна [11].

Захист майнових прав переміщених осіб у практиці ЄСПЛ відноситься до таких категорій справ, як: справи категорії «сімейне життя та житло в контексті потужних сімейних зв'язків» (рішення ЄСПЛ від 27 липня 1998 року у справі «Ментеш та інші проти Туреччини» (Menteş and Others v. Turkey)) [12]; «механізм відшкодування власності» (рішення ЄСПЛ від 22 грудня 2005 року у справі «Ксенідес-Арестіс проти Туреччини» (Xenides-Arestis v. Turkey)) [13]; «житло та приватне життя» (рішення ЄСПЛ від 16 червня 2015 року у справі «Саргсян проти Азербайджану» (Sargsyan v. Azerbaijan)); рішення ЄСПЛ від 31 липня 2003 року у справі «Дімейдс проти Туреччини» (Demades v. Turkey)); «належне житло» (рішення ЄСПЛ від 29 червня 2004 року у справі «Доган та інші проти Туреччини» (Dogan and Others v. Turkey)); рішення ЄСПЛ від 22 квітня 2010 року у справі «Гюльмамедова проти Азербайджану» (Gulmammadova v. Azerbaijan)).

Важливе значення для врегулювання майнових прав переміщених осіб для України має рішення ЄСПЛ, ухвалене у справі «Кіпр проти Туреччини». Порушення прав заявників у зазначеній справі пов'язується із періодом турецьких збройних операцій на території північного Кіпру у 1974 р. та подальшого поділу Кіпру, що пов'язується із проголошенням у листопаді 1983 р. «Турецької Республіки Північного Кіпру» («ТРПК»). Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй було ухвалено 18 листопада 1983 р. резолюцію 541 (1983), де було визнано юридично недійсним проголошення Північного Кіпру, та містився заклик до світової спільноти не визнавати Північний Кіпр. Зазначена ситуація мала порушення прав доступу для греків-кіпріотів, які були власниками майна на північному Кіпрі, і отримали заборону доступу до нього, можливості контролювати, його використання. Комісія, створена 20 вересня 1999 р. в межах Великої палати Суду стверджувала, що до 1989 року влада турків-кіпріотів не застосовувала спеціальних заходів, котрі б забезпечували незмінність офіційного земельного кадастру і реєстрацію «покинutoї» власності та її відчуження. Бенефіціарам цього відчуження надавалися «сертифікати на володіння». Вони не були спеціальними документами, що гарантують право володіння власністю. З 1989 року почали надавати офіційні документи, вноситися зміни до земельного кадастру, які фіксували зміну власників, що стало юридичними фактами порушення майнових прав греків-кіпріотів. ЄСПЛ визнав, що відбувалося тривале порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод через відмову дозволити повернутися переміщеним грекам-кіпріотам до їхніх домівок у північній частині Кіпру (пункт 175); їм відмовляють у доступі та контролі, використанні та користуванні їхнім майном, а також у будь-якій компенсації за порушення їхніх майнових прав (пункт 189) [14].

Висновок. Отже, зазначена практика є базисом для захисту на європейському рівні майнових прав переміщених осіб, які постраждали внаслідок окупації частини України внаслідок повномасштабного збройного вторгнення російської федерації.

До головних обов'язків української держави відтак відноситься не лише створення умов для проживання її громадян на територіях, що не перебувають під окупацією російської федерації, але і створення умов у повоєнний період для їх повернення та подальшої соціальної реінтеграції.

Очевидно, що попри наявні проблеми із забезпеченням реалізації міжнародних та європейських стандартів захисту майнових прав переміщених осіб, їх існування та поступове провадження є безумовним надбанням світової спільноти та орієнтиром для розвитку сучасного демократичного світу.

Список використаних джерел:

1. CASE OF SARGSYAN v. AZERBAIJAN (Application no. 40167/06) URL.: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%3A%5B%22001-155662%22%5D%7D>
2. CASE OF CHIRAGOV AND OTHERS v. ARMENIA (Application no. 13216/05). URL.: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%5B%22001-155353%22%5D%7D>
3. Параскева К. Реституція майна внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та стандартів Ради Європи. *Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції*: матеріали міжнародного круглого столу (27 жовтня 2016 року). Київ, 2016. 148 с.
4. Крахмальова К.О. Правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2016. Вип. 2. Т. 2. С. 43–45.
5. Котормус Т. І. Адміністративно-правові гарантії захисту права власності громадян України в районах проведення операції Об'єднаних сил. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ : ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 2019. 259 с.
6. Маковська О.В. Адміністративний режим антитерористичної операції : дис. ... к.ю.н. : 12.00.07. Запоріжжя, 2016. 220 с.
7. Коваленко Н. В., Легеза Ю.О., Маковська О.В. Адміністративно-правовий режим антитерористичної операції в Україні : монографія. Запоріжжя : Гельветика, 2017. 179 с.
8. Brookings project on internal displacement. Дата оновлення: 28.06.2017. URL: <http://www.brookings.edu/about/projects/idp>
9. Вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб: Резолюція ПАРЄ № 1708 (2010) від 28 січня 2010 р. URL: <https://rm.coe.int/16806b5a6d>
10. План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023-2026 рр. URL.: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>
11. Рекомендації Rec (2006) 6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 5 квітня 2006 року. URL: <https://rm.coe.int/16806b5ab1>
12. CASE OF MENTEŞ AND OTHERS v. TURKEY (58/1996/677/867). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%3A%5B%22001-58120%22%5D%7D>
13. CASE OF XENIDES-ARETIS v. TURKEY (Application no. 46347/99). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%3A%5B%22001-71800%22%5D%7D>
14. Судова справа Європейського суду з прав людини («Кіпр проти Туреччини» від 10.05.2001. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109229>

